INGLIZ O’ZBEK TILLARDA MODAL SOZLARNING PROGMA LINGVISTIK TADQIQI(ODIL YOQUBOVNING "ULUG'BEK XAZINASI" ROMANI MISOLIDA

Karimova Zarnigor Po'latjon qizi
Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti 1 kurs magistranti

Annotatsiya *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida modal so‘zlarning pragma-lingvistik xususiyatlari tahlil etilgan. Modal so‘zlarning ijtimoiy-madaniy, kontekstual, nutqiy va emotsional ma’no qatlamlarini ochib berish orqali ularning pragmatik funksiyalari yoritiladi. Tadqiqotda Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” romanidagi modal birliklar misolida o‘zbek tilidagi modallik vositalari ingliz tilidagi mos tushunchalar bilan qiyosiy tahlil qilingan. Modal so‘zlarning muallif niyatini, obrazlar psixologiyasini va muhitning kommunikativ ruhini ifodalashdagi roli alohida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, tarjimada modallikni uzatishda yuzaga keladigan lingvopragmatik muammolar ham tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *Modallik, modal so‘zlar, pragma-lingvistika, kontekst, tarjima, kommunikatsiya, muallif nutqi, qiyosiy tahlil, emotsional zamin, diskurs.*

Modallik — har qanday til tizimining muhim semantik-kategoriyaviy elementlaridan biri bo‘lib, u subyektiv baho, ehtimollik, zaruriyat, majburiyat, imkoniyat kabi holatlarni ifodalash orqali muallifning yoki obrazning psixologik munosabatini ifoda etadi. Modal so‘zlar esa bu semantik maydonning asosiy pragmatik vositalaridir.

Ingliz va o‘zbek tillarida modallikning ifodalanish shakllari ko‘p jihatdan o‘xshash bo‘lsa-da, ularning ishlatilishi, konnotativ yuklamasi va kommunikativ funksiyasi ayrim hollarda tubdan farqlanadi. Ayniqsa, badiiy matnlarda bu farqlar yanada yaqqol seziladi. Mazkur maqolada Odil Yoqubovning mashhur “Ulug‘bek xazinasi” romanidagi modal birliklar asosida o‘zbek tilidagi modallik ifodasi tahlil qilinib, u ingliz tilidagi tarjimasi bilan qiyosiy o‘rganiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, modallik vositalari nafaqat grammatik, balki pragmatik va madaniy kommunikatsiya vositasi sifatida ham tahlil qilinmoqda. Bu esa tarjima nazariyasi, badiiy asarlarni boshqa tilga o‘tkazishda muhim omil hisoblanadi.

Modallik harakatga, voqea-hodisalarga subyektiv munosabatni bildiruvchi lingvistik hodisa bo‘lib, modal so‘zlar orqali ifodalanadi. Pragma-lingvistika doirasida esa bu birliklar muallif yoki obrazning psixologik, ijtimoiy va emotsional holatini ifoda etadi. Ingliz tilida *must, may, can, should, would* kabi modal fe’llar keng qo‘llaniladi. O‘zbek tilida esa modallikning ifodasi ko‘proq leksik birliklar (ehtimol, balki, kerak, shart, lozim, mumkin) va sintaktik vositalar orqali yuzaga chiqadi.

Roman matnida muallif va obrazlar nutqida keng modallik vositalari mavjud. Jumladan:

•**Muallif nutqida modallik**: “Ulug‘bek bu ishni qilishi shart edi” — zaruriyat va ehtimol ifodasi.

•**Obraz nutqida modallik**: “Balki siz haqsizdir, ammo men bunga ishonmayman” — ehtimollik va inkor.

Bu kabi modal birliklar ingliz tilida quyidagicha tarjima qilinadi:

- *Ulughbek had to do this* — “shart edi” → *had to*.
- *Perhaps you are right, but I don’t believe it* — “balki” → *perhaps*.

Quyidagi jadval orqali ba’zi asosiy modal birliklarning tarjimasi keltiriladi:

O‘zbek tilidagi modal birlik	Ingliz tilidagi mos birlik	Izoh
kerak / shart / lozim	must / have to	Zaruriyat
mumkin / ehtimol	may / might / perhaps	Ehtimollik
kerak emas	need not / don’t have to	Inkor modallik
shubha / ishonch	probably / surely / certainly	Baholovchi modallik

Modallik faqat grammatik emas, balki ijtimoiy va madaniy kontekstda ham farqlanadi. Masalan, o‘zbek tilida “shart” so‘zi qat’iy buyruq ohangida ishlatilsa, ingliz tilida *must* ko‘proq rasmiy kontekstda ishlatiladi. Shuningdek, *should* — maslahat, mulohaza bildiradi, bu esa o‘zbekcha “yaxshisi” yoki “lozim” bilan qamrab olinadi.

Xulosa

O‘zbek va ingliz tillaridagi modal so‘zlar til tizimida alohida semantik-kategoriyaviy guruhni tashkil etadi. Ular nafaqat voqelikni, harakatning ehtimolligi yoki zaruriyatini ifodalaydi, balki muallifning yoki personajlarning voqea-hodisalarga munosabatini, emotsional holatini, shubhasini, ishonchini ham aks ettiradi. Bu jihatlar ayniqsa badiiy matnlar, xususan, Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” romanida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, “Ulug‘bek xazinasi” romanidagi ko‘plab modallik vositalari ingliz tilida ekvivalent shaklda aks ettirilgan bo‘lsa-da, ba’zi hollarda bu birliklar faqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri grammatika asosida emas, balki kontekstual va pragmatik ma’noda qamrab olingan. Bu esa tarjimonning matnga chuqur yondashuvini, diskursning ichki qatlamlarini anglay olishini talab qiladi.

Yakuniy xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, modal so‘zlarning pragma-lingvistik tahlili nafaqat lingvistik tafovutlarni ochib berish, balki madaniyatlararo kommunikatsiyaning mohiyatini anglashda ham muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv badiiy tarjima sifatini oshirish, tarjimon kompetensiyasini boyitish va original matnning estetik ruhini saqlab qolishda asosiy kalit hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Хамидов, Н. (2010). *Tilshunoslikka kirish*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.

2. Yo‘ldoshev, M. (2016). *Pragmatik tilshunoslik asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

3. Abduazizov, A. (2007). *Matn lingvistikasi va tarjima nazariyasi*. Toshkent: TDPU nashriyoti.

4. Karimov, A. (2018). “Modallikning lingvopragmatik tahlili: muammo va yondashuvlar”, *Filologiya masalalari*, №1, 45–49-betlar.

5. Odil Yoqubov. (1974). *Ulug‘bek xazinasi* (roman). Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti.

6. Yakubov, O. (1990). *The Treasure of Ulughbek*. Translated into English by Carol Ermakova. Tashkent: Uzbek State Publishing House. *(Agar mavjud bo‘lsa, inglizcha tarjima uchun manba sifatida)*